

Мікроекономіка

Анджей ЛІМАНСЬКИЙ,
Яцек РУЖКОВСЬКИЙ

**МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ
В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Резюме

Глобалізація світової економіки, що динамічно розвивалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., мала вагомий вплив на розвиток світового та польського туристичного сектору. Підвищений попит на туристичні послуги польських фірм свідчить не лише про зміни в тенденціях міжнародного туризму, а й про конкурентоспроможність держави на європейському ринку.

Ключові слова

Глобалізація в туризмі, тенденція в міжнародному туризмі, регіони міжнародного туризму за СОТ, ринок міжнародного туризму, еволюція міжнародного туризму до 2020 р., конкурентність регіонів міжнародного туризму.

© Анджей Ліманський, Яцек Ружковський, 2005.

Ліманський Анджей, докт. екон. наук, професор, Сілезійська школа економіки та мов у Катовіце, Польща.

Ружковський Яцек, докт. екон. наук, професор, Сілезійська школа економіки та мов у Катовіце, Польща.

Переклад Хайнюк Людмили.

Вступ

Глобалізація світової економіки, що динамічно розвивалась у 1990-х рр. – на початку XXI ст., вплинула і на розвиток туристичного сектору. Зростання попиту на туристичні послуги призвело до утворення гострої конкуренції та поширення багатьох наднаціональних корпорацій у туристичній торгівлі та готельній індустрії [1]. Розповсюджене використання найновітніших технологічних рішень, поряд із іншими сучасними засобами транспорту, комп'ютерними системами бронювання та резервування готелів, продажем туристичних подорожей чи сучасних ліній обслуговування призвело до зародження феномену міжнародного масового туризму, який отримав назву «технізований туризм». Сучасний туризм відкриває особливості масового туристичного продукту разом із його стандартизацією та серійним виробництвом, спеціалізацією та різноманітністю його пропозицій, а також із сучасним продажем та рекламою, часто віртуальною. Розвиток світової економіки туризму є результатом задоволення людських потреб, починаючи з потреби на відпочинок та дозвілля, відновлення фізичних сил, споживацьких потреб і закінчуючи розумовими потребами: новий досвід, сприйняття та пізнання [1]. Значення та роль туризму на регіональному та міжнародному рівнях можна помітити завдяки обсягу туристичних маршрутів, кількості робочих місць у туризмі та суміжних галузях, обсягу валютних надходжень завдяки туризму та витратам на туризм і дозвілля. Нові напрямки та тенденції в міжнародному туризмі є також похідною геополітичних змін. Розпад тоталітарної системи, демократизація суспільств у колишніх соціалістичних країнах, а також становлення Європейського Союзу стали найвражаючими подіями, що вплинули на масовий розвиток міжнародного туризму, який можна вважати унікальним феноменом XX ст.

Напрямки міжнародного туризму

Відповідно до результатів досліджень та проведених аналізів СOT за 2004 р., кількість міжнародних подорожей у світі зросла на 10%, тоді як у Європі цей показник становив лише 4% [1]. Можливо, однією з причин є зниження популярності туризму в регіоні, що користується найбільшою популярністю серед туристів. З-поміж усіх країн Старого Світу вирізняються держави Центральної та Східної Європи (приріст становить 8%) та Північної Європи (7%). Досліджено нижчий показник популярності в країнах Південної (3%) та Західної Європи (2%). Така ситуація свідчить про високий рівень стабілізації в цих регіонах. Високе зростання характерне для Литви (38% В),

Чехословаччини (23% В), Сербії та Чорногорії (21% В), Туреччини (27% Т), Болгарії (15% Т), Латвії (24% Р) та Великобританії (+ 11% Р)¹.

Варто також відзначити суттєве підвищення кількості іноземних туристів-відвідувачів у Польщі в 2004 р., яка становила 21/1% (Т)². Водночас найдинамічніше падіння відбулось в Італії (-6%) та Андоррі (-11%). Проте в п'яти державах: Франції, Португалії, Словаччині, Данії та Фінляндії – не було зареєстровано жодних змін. Цікавим залишається той факт, що до цієї групи належать дві країни, які традиційно визнані найпривабливішими для іноземних туристів. Причиною такої ситуації стало, мабуть, значне підвищення цін на готельні та туристичні послуги, особливо у Франції та, частково, у Португалії.

У результаті зростання кількості відвідувачів бюджет багатьох країн, завдяки грошовим надходженням від туризму, помітно збільшився. Минулого року найвищий показник було зареєстровано в Туреччині (+25%), Україні (+24,9%), Болгарії (+23,8%), Росії (+21,7%) та Латвії (+20,3%). Цей процес супроводжувався помітним зростанням грошових витрат туристів із багатьох європейських країн. Зареєстроване збільшення витрат, переважно іноземних туристів, у Хорватії (+33,3%), Литві (+32,1%), Україні (+27,6%) та на Кіпрі (+27,2%), а найменший відсоток становили туристи з найважливіших ринків: Норвегії (+17,7%), Швеції (+13,6%), Франції (+11,5%) та Голландії (+7,4%). Динаміку міжнародних туристичних подорожей упродовж 2000–2004 рр., а також грошові надходження від міжнародного туризму за регіонами СОТ зображено в табл. 1 та 2. На рис. 1 представлено «Грошові надходження від міжнародного туризму в Європі та у світі» за період з 1980–2001 рр.

За цими даними можна зробити висновок про те, що в найбільших регіонах СОТ тенденція зростання була помітна впродовж 2000–2004 рр. Європа, незважаючи на спад частки світового туризму до 3%, досягла підвищення міжнародних туристичних рейсів на 6%. Спад також спостерігався у Південній та Північній Америці, тоді як регіон Азії та Океанії відзначився суттєвим підвищенням – до 33%.

Диверсифікований характер цих даних є причиною обмеженого зіставлення показників кількості приїжджих, які було представлено у СОТ. Фактично, приблизна кількість приїжджих до Польщі та Австрії не є однаковою, оскільки кількість туристів загалом та туристів, що приїжджали в усі призначені для проживання установи, є різною.

Тоді як Росія представляє кількість усіх приїжджих, Угорщина, займаючи нижчий щабель у списку, порівняно з Польщею, представляє число усіх приїжджих удвічі менше (у випадку з Польщею кількість приїжджих туристів у п'ять разів менша, ніж кількість усіх приїжджих, зареєстрованих на кордонах). Саме з цієї причини показники приїжджих залишаються до певного рівня непорівнюваними.

¹ В- information about accommodation, Т – tourists' arrivals, Р – total arrivals.

² «Wiadomości Turystyczne» 3/2005.

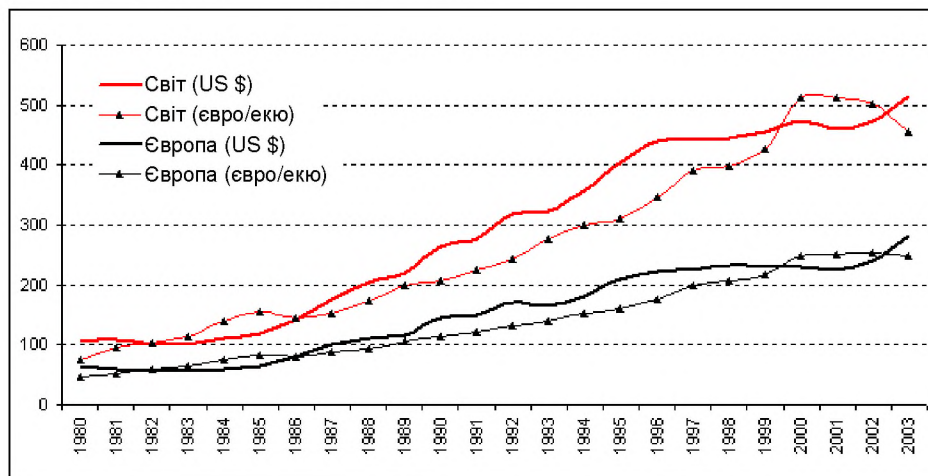
Таблиця 1.

**Світові маршрути іноземних туристів за регіонами СOT
за 2000–2004 рр. (в млн.)**

Регіони / перельоти	2000	2001	2002	2003	2004	Ринкова частка в 2003 (%)	Ринкова частка в 2004 (%)
Загальна частка у світі	686	684	703	691	760	100	100
Африка	29	29	30	31	33	4,5	4,3
Америка (Пн., Пд.)	128	122	117	113	124	16,4	16,3
Азія та територія Тихого океану	115	121	131	119	153	17,3	20,2
Європа	390	388	397	399	414	57,7	54,6
Північна	47	45	46	47	51	6,9	6,7
Західна	140	136	138	136	139	19,7	18,3
Центральна та Східна	62	63	66	68	73	9,8	9,6
Південна	141	144	148	148	152	21,4	20,0
Середній Схід	24	24	28	29	35	4,2	4,6

Джерело: WTO, World Tourist Barometer, Vol. 3, No. 1, January 2005. <http://www.world-tourism.org/facts/wtb.html>, змінений.

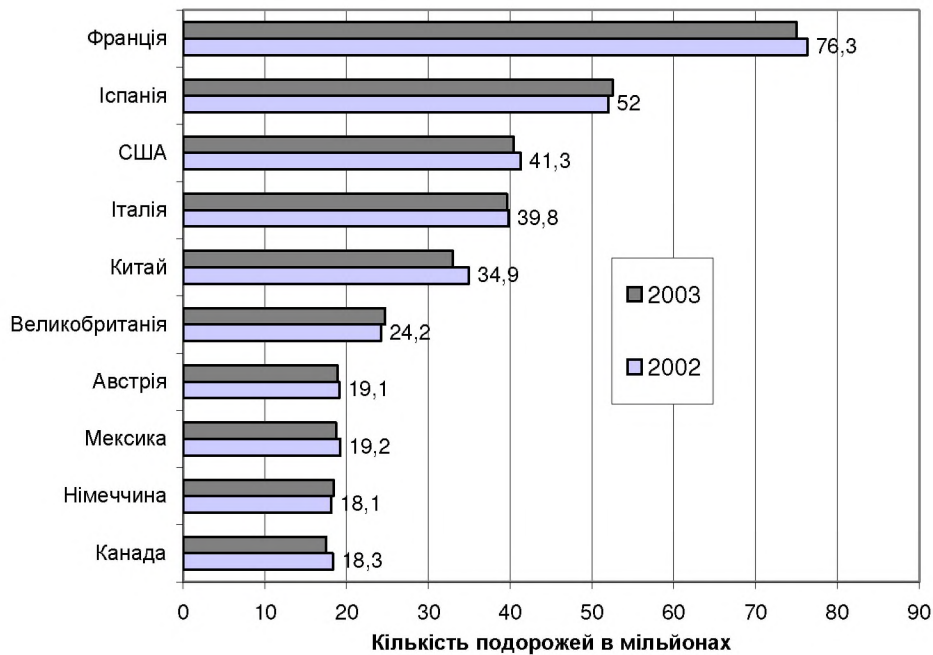
Рисунок 1.

**Грошові надходження з міжнародного туризму у світі та Європі
в 1980–2003 рр. (в млн. \$США та євро)**

Джерело: Світова організація туризму (СOT), 2004.

Рисунок 2

**Країни з найвищим показником туристичних маршрутів
у 2002 та 2003 рр. (кількість рейсів у мільйонах)**

Джерело: Tourism Highlights 2003, World Tourism Barometer, WTO (Vol. 2, No. 2, June 2004). Прибуття туристів в усі призначені для проживання установи.

«Туризм 2020» є довготерміновим прогнозом та оцінкою розвитку туризму перших двох декад нового тисячоліття, представленим Світовою організацією туризму. Суттєвим значенням для «Туризму 2020» є кількісні прогнози, зроблені на 25 років, які включають основний 1995 р. і прогнози на 2000, 2010 та 2020 рр.

Хоча еволюція туризму за останніх декілька років набула неправильних форм, СOT забезпечує її довготривалий прогноз на даний момент. Очевидно, що структурні напрямки, які лежать в основі прогнозу, не зазнали жодних суттєвих змін. Досвід показує, що за короткий проміжок часу періоди швидкого зростання (1995, 1996, 2000 рр.) змінюються періодами повільного зростання (2002 та 2002 рр.). Оскільки темп зростання до 2000 р. фактично переважав прогноз, зроблений щодо «Туризму 2020», очікувалось, що сучасне помірне сповільнення компенсуватиметься довготривалими темпами.

Таблиця 2.

**Країни з найвищим показником міжнародних туристичних рейсів
за 1998–2003 рр. (кількість рейсів у мільйонах)**

Країни /роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Джерело даних
1	2	3	4	5	6	7	8
Франція	70,109	73,147	77,190	75,202	77,202	75,048	ТК
Іспанія	43,396	46,776	47,898	50,094	52,327	52,477	ТК
США	46,396	48,492	50,945	44,898	41,892	40,356	ТК
Італія	34,933	36,516	41,181	39,563	39,799	39,604	ТК
Китай	25,073	27,047	31,229	33,167	36,803	32,970	ТК
Великобританія	25,745	25,394	25,209	22,835	24,180	24,785	ВК
Канада	18,870	19,411	19,627	19,679	20,057	17,486	ТК
Мексика	19,392	19,043	20,641	19,810	19,667	18,665	ТК
Австрія	17,352	17,467	17,982	18,180	18,611	19,078	ТУП
Німеччина	16,511	17,116	18,983	17,861	17,969	18,399	ТУП
Гонг-Конг	10,160	11,328	13,060	13,725	16,566	15,537	ВК
Греція	10,916	12,164	13,096	14,057	14,180	–	ТК
Польща	18,780	17,950	17,400	15,000	13,980	13,720	ТК
Малайзія	5,551	7,931	10,222	12,775	13,292	10,577	ТК
Туреччина	8,960	6,893	9,586	10,783	12,790	13,342	ТК
Португалія	11,295	11,632	12,097	12,167	11,644	–	ТК

Джерело: (COT): Compendium of Tourism Statistics. Дані 1998–2002 рр.; 2004 видання, та World Tourism Barometer, випуск 2, № 2, June 2004 – змінений.

Примітки:

ТК – прибуття туристів на кордон (за винятком відвідувачів того ж дня);

ВК – прибуття відвідувачів на кордон (включно відвідувачі того ж дня);

ТУП – прибуття туристів в усі призначені для проживання установи.

Довготривалі перспективи: Туризм 2020 р.

«Туризм 2020» COT передбачає, що міжнародні рейси до 2020 р. перевищать 1,56 млн. 3-поміж цих світових рейсів в 2020 р., 1,2 млн. будуть міжрегіональними та 0,4 млн. – становитимуть ті, що подорожують далекими рейсами. Загальна кількість туристичних рейсів свідчить про те, що до 2020 р. до трьох регіонів, які відвідує найбільша кількість туристів, належатимуть Європа (717 млн. туристів), Східна Азія та Океанія (397 млн.), Північна і Південна Америки (282 млн.), за ними йдуть Африка, Середній Схід і Південна Азія.

Таблиця 3.

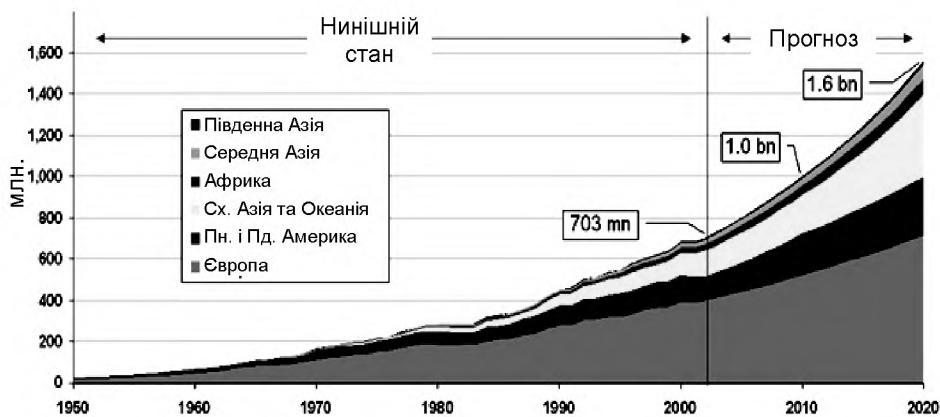
**Країни з найвищими показниками грошових надходжень
із міжнародного туризму (у млн. дол. США)**

Країни	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
США	73,400	71,325	74,801	82,400	71,893	66,547	65,054
Іспанія	26,700	29,839	32,497	31,454	32,873	33,609	41,708
Франція	28,000	29,931	31,507	30,754	29,978	32,329	36,347
Італія	29,700	29,866	28,359	27,500	25,796	26,915	31,286
Німеччина	16,700	17,911	17,225	18,479	18,422	19,158	22,829
Велико- британія	20,000	20,985	20,221	19,374	16,276	17,591	19,511
Китай	12,100	12,602	14,099	16,224	17,792	20,385	17,406
Австрія	11,100	11,276	11,035	9,931	10,118	11,237	14,068
Туреччина	8,100	7,809	5,203	7,636	10,067	11,901	13,203
Греція	5,200	6,188	8,783	9,221	9,447	9,741	10,629

Джерело: (WTO): Tourism Highlights 2003, World Tourism Barometer (Vol 2, No. 3, October 2004), змінений.

Рисунок 3.

Міжнародні туристичні рейси, 1950–2020 рр.

Джерело: Tourism 2020 Vision, Volume 4, Europe, World Tourism Organization.

Таблиця 4.

Бачення туризму СOT: прогноз розвитку закордонного туризму за регіонами світу, що поділені на міжнародні туристичні рейси (в млн.)

Світ і регіон	Основний рік 1995	Прогнози		Середньорічні темпи зростання (%) 1995–2020	Ринкова частка	
		2010	2020		1995	2020
Світ	565,4	1006,4	1561,1	4,1	100	100
Африка	20,2	47,0	77,3	5,5	3,6	5,0
Америка (Пн. і Пд.)	108,9	190,4	282,3	3,9	19,3	18,1
Сх. Азія та Океанія	81,4	195,2	397,2	6,5	14,4	25,4
Європа	338,4	527,3	717,0	3,0	59,8	45,9
Середній Схід	12,4	35,9	68,5	7,1	2,2	4,4
Пд. Азія	4,2	10,6	18,8	6,2	0,7	1,2
Міжрегіональні (а)	464,1	790,9	1183,3	3,8	82,1	75,8
Довгі рейси (б)	101,3	215,5	377,9	5,4	17,9	24,2

Джерело: World Tourism Organization (WTO), 2004.

Примітки: (а) Міжрегіональні рейси включають поїздки, де не вказано країну чи регіон; (б) Визначено дальні рейси, крім міжрегіональних поїздок.

Згідно з прогнозами, показник зростання в Східній Азії та Океанії, Південній Азії, на Середньому Сході та в Африці сягне 5% на рік, що порівняно із середнім світовим показником становитиме 4,1%. Передбачається, що показник темпів зростання в найрозвиненіших регіонах Європи та Америки буде нижчим від середнього. Незважаючи на спад із 60% в 1995 р. до 45% в 2020 р., найвища частка світових рейсів належатиме Європі.

Впродовж 1995–2020 рр. рівень далекорейсових світових поїздок зростатиме на 5,4% в рік швидше, порівняно з міжрегіональними поїздками, показник яких становить 3,8%. Відповідно, коефіцієнт регіональних поїздок та далекорейсових світових поїздок зміститься з 82:18 в 1995 р. та наблизиться до 76:24 в 2020 р.

До 2020 р. 346 млн. туристів відвідають середземноморські країни, що становитиме близько 22 % усіх світових поїздок. Незважаючи на підвищення популярності Середземноморського регіону – найзначнішого світового місця призначення багатьох туристів, за прогнозами, регіональна частка глобального туризму впродовж 1995–2020 рр. зменшиться³.

³ Megatrends of tourism in Europe to the year 2005 and beyond. ETC – ETAG January 2001 & Report of International Tourist WTO, 2004.

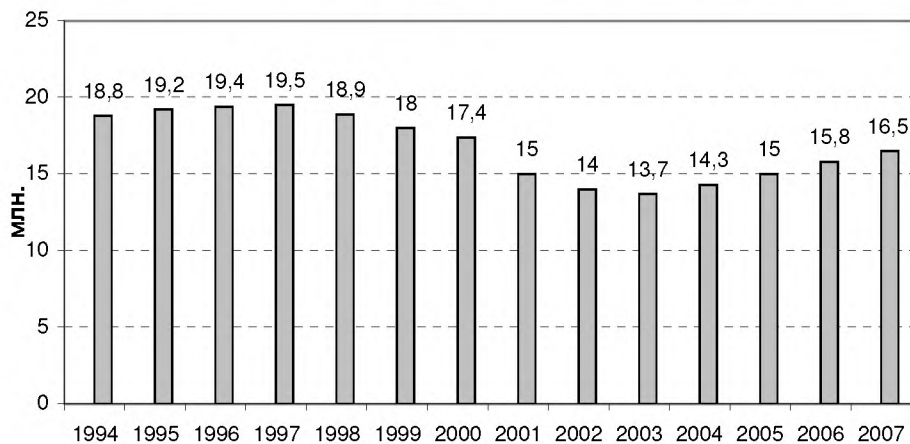
Прогноз міжнародного туристичного маршруту: приклад Польщі

Згідно з прогнозом Польського інституту туризму, середня річна динаміка туристичних рейсів в Польщу між 2004 та 2007 рр. зросте до 5%. Враховуючи видачу віз для туристів з країн, що не належать до Європейського Союзу, чисельність туристичних рейсів з Росії, Білорусії та України також зросте, а кількість туристів з Литви, Латвії та Естонії залишиться на тому ж рівні. За прогнозами, очікується значне збільшення кількості приїжджих з Німеччини (близько 5% щорічно), країн, що не є сусідами в Європейському Союзі (показник 8,4% щорічно), Північної Америки та решти заокеанських країн. Чисельність туристичних рейсів зросте з 14,3 у 2004 р. до 16,5 у 2007 р.

Передбачається ряд структурних змін стосовно туристичних рейсів у Польщу. В результаті змін росту головних сегментів: показник типових туристичних рейсів та робочих відряджень суттєво падатиме. Це відобразиться на зростанні кількості туристичних рейсів в усі установи, призначені для проживання. Після дослідження, проведеного в 2004 р., не варто очікувати й суттєвих змін у кількості транзитних рейсів.

Рисунок 4.

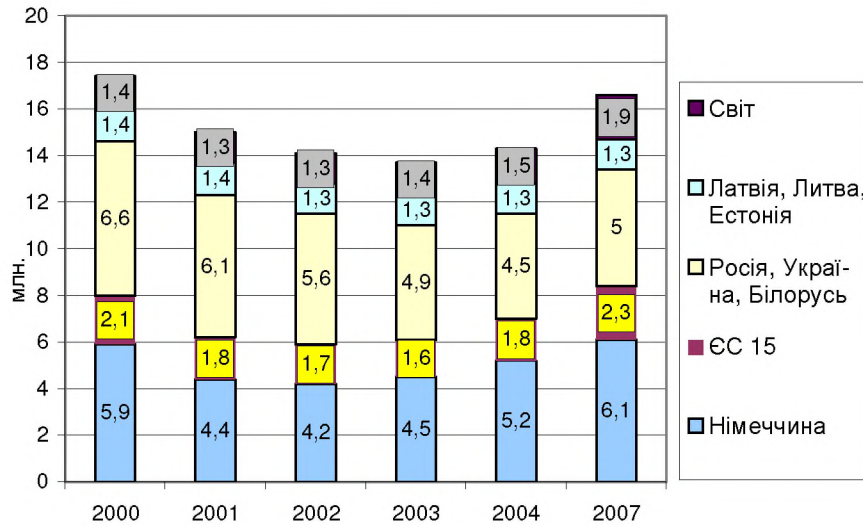
Туристичні рейси в Польщу в 1994–2004 рр. та прогноз на 2007 р.

Джерело: оцінка та прогноз поїздок в усі установи, призначені для проживання: Польський інститут туризму у Варшаві (березень 2005 р.).

Рисунок 5.

Туристичні поїздки в Польщу за основними групами країн (в млн.)
у 2000–2004 рр. та прогноз на 2007 р.

Джерело: оцінка та прогноз, зроблені Польським інститутом туризму у Варшаві: (березень 2005).

Конкуренентоспроможність у регіонах міжнародного туризму

Незважаючи на нещодавнє стрімке зростання популярності Азії та Океанії, Середземноморський регіон залишається найбільшим світовим туристичним регіоном, що становить 33% світового туристичного маршруту. І хоча наслідки атаки 11 вересня, Палестино-Ізраїльського конфлікту та ситуації в Іраку в деяких країнах помітні й досі (Ізраїль, Єгипет, Сирія, Кіпр та Італія), вони змогли зберегти та навіть зміцнити свої позиції. Це було результатом глобалізації та масштабної популяризації наддержавних туристичних інтересів, а також концентрації, фактично, всіх вирішальних факторів у конкурентоспроможності туристичних напрямків, оскільки, потрібно зазначити, що всі ці фактори є вкрай суттєвими.

Важливі відмінності багатьох природних та антропогенних факторів (клімат, природа, історична та культурна спадщина, розвиток готельної інфраструктури, фольклор, спортивні розваги та товариські місцеві організа-

ції тощо) у цьому регіоні позитивно впливають на конкурентоспроможність окремих держав та регіонів.

Нещодавні надходження від туризму в деяких країнах регіону також свідчать про вплив факторів глобальної охорони (небезпечні терористичні змови, катастрофи тощо). Проте очевидним є те, що цей фактор, із туристичної точки зору, є релятивізованим у глобальному контексті стосовно відновлення туристичного маршруту в Єгипет та Туніс після нападів у Балі, сумнозвісних подій у Всесвітньому торговельному центрі, спроб відновити туризм у Таїланді, Індонезії, на Шрі-Ланці після низки катастрофічних цунамі. Зі свідчень інформативних джерел очевидним є те, що вплив нещодавньої катастрофи є скороминучим.

Іншою проблемою міжнародного туризму є зростання конкурентних цін між різними територіями Середземноморського регіону (зокрема Балкан, Малої Азії та Північної Африки). Така боротьба є очевидною та особливо агресивною у випадку з Єгиптом і Тунісом, які конкурують із новими ринками (Хорватією та Герцеговиною), Туреччиною, Грецією та Болгарією – країною на Чорному морі, яка нещодавно доволі вдало повернулася на міжнародний туристичний ринок із дуже привабливими та відносно дешевими туристичними пропозиціями.

Однак довгострокові прогнози свідчать про те, що конкурентна першість Середземноморського регіону має тенденцію до зниження, що частково спричинена зношенням «простих резервів» та збереженням конкурентної позиції завдяки сприятливим кліматичним умовам, а також високим стандартам туристичних послуг. Внаслідок впливу міжрегіональної конкурентності, орієнтованої на показник туристичного маршруту та прибуток, який призводить до руйнації природнього та культурного середовища, особливо гостро постає проблема зниження конкурентності. У результаті це призводить до зниження її конкурентності на туристичних ринках. Зростання інтересу з приводу туристичних особливостей Польщі (збільшення кількості поїздок до 20% в 2004 р.) свідчить на користь не лише змін у міжнародному туризмі, а й також конкурентоспроможності нашої держави на європейському ринку.

Література

1. H. Borne, A. Doliński, Organizacja turystyki. WSiP, Warszawa, 1998.
2. Compendium of Tourism Statistics. Date 1998-2002; 2004 edition. and World Tourism Barometer, Vol. 2, No 2, June 2004.
3. The GUS, prognosis of Polish Tourism Institute, Warsaw (March 2005).
4. World Tourist Barometer, Vol. 3, No.1 Madrid, January 2005.
5. «Wiadomości Turystyczne» 3/2005.

6. Megatrends of tourism in Europe to the year 2005 and beyond. ETC – ETA.G January 2001.
7. A. Limański, J. Ruszkowski, Zmiany w światowym popycie turystycznym w świetle globalizacji // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Випуск 5. – Тернопіль, Економічна думка. – 2002.
8. Year of Tourism statistics –2004 edition WTO Madrid 2004.
9. Tourism in a Global Society WTO, Alexandria Egypt 2003.
10. Tourism 2020 Vision, Vol.4. Europe. WTO Madrid 2004.
11. F. Bédard, Global Forecast and profiles market segments. Vol. 7 , WTO, Montreal 2001.
12. The future of small and medium enterprises in European Tourism Faced with Globalization. WTO, 2002.
13. Tourism Highlights 2003, World Tourism Barometer, WTO (Vol. 2, No. 2, June 2004).
14. Report of International Tourist WTO, Madrid 2004.

Стаття надійшла до редакції 28 липня 2005 р.